

ISSN 2181-5291

PSIXOLOGIYA

ILMIY JURNAL

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 4, 2021

www.psixologiyabuxdu.uz

Баратов Шариф Рамазонович,
Психология фанлари доктори, профессор
Бухоро давлат университети, психология кафедраси мудири

ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ ИЖТИМОЙ – ПСИХОЛОГИК МУАММО СИФАТИДА

Аннотация: Мазкур мақола Хорижда ва Ўзбекистонда психологик хизматни такомиллаштиришнинг назарий жиҳатларини ёритишига қаратилган.

Калим сўзлар: психологик хизмат, ижтимоий психология, касбга йўналтириш, мотивация.

Аннотация: Данная статья направлена на освещение теоретических аспектов совершенствования психологической службы за рубежом и в Узбекистане.

Ключевые слова: Психологическая служба, социальная психология, ориентация на профессию, мотивация.

Abstract: This article is aimed at covering the theoretical aspects of improving psychological service abroad and Uzbekistan.

Key words: Psychological service, social psychology, orientation to the profession, motivation.

Мавзунинг долзарблиги. Жаҳонда ижтимоий фаровонликни таъминлашга хизмат қиладиган, инновацион усуллар билан қуролланган психологик хизматнинг ташкил этилиши бўйича замонавий стратегияга асосланган технологиялар амалиётга татбиқ этилган. Жумладан, Халқаро психология фанлари академияси (Ярославль) талабларига мувофиқ психологик хизматни ташкил этиш ва ривожлантиришнинг илғор принциплари мунтазам равишда такомиллашиб бормоқда". Шу жиҳатдан психологик хизмат ва уни бевосита амалга ошириш механизмларини такомиллаштириш, психологик хизматнинг шахс ижтимоийлашувига кўрсатадиган таъсири, психопрофилактик ишларнинг модели ва тузилмасини ишлаб чиқиш ҳамда унинг ижтимоий-психологик истикболларини назарий ва эмпирик жиҳатдан тадқиқ қилиш масалалари бўйича тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Хорижлик олимлар томонидан психологик хизмат бўйича қуйидаги йўналишларда илмий изланишлар олиб борилмоқда: таълим тизимида психологик хизмат (K.R.Reynolds, T.B.Gutkin), психологнинг профессионал функцияларини асослаш (Bardon, Bennet), ақлий тараққиётдан орқада қолган болалар учун дастур ва тест (Binet, Simon), психологик-педагогик ёрдам гуруҳлари (A.Vallon), ўқувчиларнинг психик соғломлиги (Luy Somin) шахсларнинг ўз ишидан қониқишини таъминлаш.

Психологик хизмат ва унинг ташкил қилиниши ҳамда ривожланишига таъсир этувчи психологик механизмлар ижтимоий психологиянинг методологик тамойилларини такомиллаштириш муаммоси А.Г.Асмолов, Ш.А.Надирашвили, Д.Н.Узнадзе, Г.М.Андреева, Ю.М.Забродин, К.А.Абулхонова-Славская, Е.А.Ануфриев, Л.П.Гримак, Б.Ф.Ломов, Н.С.Лейтес, Э.А.Голубева, Л.И.Божович, А.А.Братколар томонидан психологик хизматнинг шахс ва фаоллик тамойилига адекват ёндашув муаммоси билан боғлиқ тадқиқотлар олиб борилган.

Психологик хизмат йўналишининг назарий-илмий ва методологик асослари умумий психология фани шаклланиши билан боғлиқ узок тарихий илдизларга бориб тақалади. Қолаверса, психологик хизмат жараёни дастлабки психологик тушунчаларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиш даврлари билан бевосита боғлиқдир.

Психологик хизмат йўналишлари турли давлатларда ўзига хос ташкил этилганлиги ва ҳар бир йўналишининг муайян мақсадларга қаратилганлигини алоҳида таъкидлаш мумкин. Бугунги кунда хорижда психологик хизмат фани алоҳида фан ва йўналиш сифатида Давлат таълим департаменти томонидан алоҳида назоратга олинмоқда. Чунки, ҳар бир давлатнинг ривожланиши бевосита шахс ва унинг ички салоҳиятига хос психологик имкониятлардан тўғри фойдалана олишга кўп жиҳатдан боғлиқ. Хорижда психологик хизмат тарихига назар соладиган бўлсак, Америкада шахсни ўзини-ўзи тарбиялаш жараёнини такомиллаштиришга

қаратилган бир қатор илмий тадқиқотлар олиб борилган ҳамда бунинг натижаси ўлароқ умумтаълим мактабларида психологик хизмат тизимини шакллантиришга эришилган. Шунингдек, ушбу мактаб вакиллари турли интеллектуал тестларни қўллаш орқали шахснинг ақлий тараққиёти билан боғлиқ интеллект коэффициентини (IQ) ни аниқлашни мумкинлигини илмий асослаб берганлар. Бу илмий изланишларни самараси натижасида кейинчалик Америкадаги "Гайденс" мактаби хизматининг шаклланишига асос бўлди. XX аср бошларида шахснинг касбий йўналганлигини аниқлашга қаратилган махсус хизмат мактаби жорий қилинган. Жумладан, даставвал Френк Парсон томонидан 1908 йил Американинг Бостон шаҳрида ёшларни касбий йўналганлигини мониторинг қилувчи Расмий Уюшма ташкил этилиб, бу Уюшма фаолияти "Гайденс"чилар фаолияти мисолида ривожлантирилган.

Американинг ҳар бир штатида "Гайденс" мактабининг мутахассислари кенг қўламда иш олиб бордилар. Улар психологик хизмат билан боғлиқ барча масалаларга атрофлича ёндашилишини бошқариб борадилар. "Гайденс" мактаби ҳар бир ҳудуд учун алоҳида дастур ишлаб чиқди ва бу дастурда ҳар бир ўқувчининг алоҳида имкониятларига ташхис қўйилди. Бунинг учун эса мактабларда алоҳида кўмиталар тузилиб, бу кўмита таркибига директор ўринбосари, хизматнинг бош мутахассиси-каунслер (маслаҳатчи) ва болалар учун энг обрўли бўлган педагоглар киритилди. Демак, ҳар бир масъул ходимга ўз вазифасини бажариш билан бирга "Гайденс" хизматининг самарадорлиги учун алоҳида жавобгарлик юклатилди. Шу тариқа Каунслинг хизмати жорий этилди. Каунслерга эса алоҳида масъулият юклатилиб, у Олий таълим дипломига эга бўлиши билан бирга икки йиллик "Гайденс" мутахассислиги бўйича алоҳида курсни ҳам тугатган бўлиши шартлиги белгилаб қўйилди.

"Гайденс" курсларига қабул қилиниши учун мактабда камида икки йиллик педагогик иш стажини, педагогика бўйича магистрлик дипломи, ақлий қобилият тести бўйича юқори кўрсаткичга эга бўлиши, ҳамда иш жойида ижобий тавсияномаси бўлиши талаб қилинади.

"Гайденс" хизмати қуйидаги 4 та хизмат тармоғини ўз ичига олганлиги билан аҳамиятлидир:

1. Ташхислаш хизмати – унинг асосий вазифаси бола ҳақидаги барча маълумотларни йиғиш, тизимлаштириш, баҳолаш ва ўрнатилган тартибда таҳлил қилиш.

2. Ахборот хизмати – барча йўналишлар бўйича мавжуд ахборотларни умумлаштириш, таҳлил қилиш ва тегишли тартибдаги мониторинг ишларини юритиш.

3. Каунслинг хизмати – ўқувчи ва каунслер (маслаҳатчи) ўртасида ўзига хос психологик омиллар ва шахс хулқ-атворидаги қонуниятлар ҳамда ўзгаришлар бўйича тавсияларни шакллантириш.

4. Йўналтириш хизмати – ўқувчиларни у ёки бу ўқув юртига ёки меҳнат ташкилотига ўз қобилиятига қараб йўналтириш.

Умумий назорат хизмати – "Гайденс" дастури натижалари бўйича мактаб битирувчиларининг кейинги тақдири ва улар ҳаракатининг коррекцион хусусиятлари билан шуғулланувчи махсус тузилма.

Умуман, Америкадаги "Гайденс" хизмати ҳар бир ўқувчи шахси унинг психологик имкониятлари ва тараққиётига дахлдор барча жабҳаларни ўз ичига қамраб олганлиги билан алоҳида характерланади. Гап шундаки, кейинчалик бу мактаб тажрибаси Англия, Норвегия, Швеция, Швецария, Германия каби қатор мамлакатларда ҳам кенг тарқалди. Айниқса, 1977 йилдаёқ ЮНЕСКО ташаббуси билан Халқаро анжуман ташкил қилинди ва бу анжуманда йирик психологлар иштирок этиб, улар томонидан хорижда психологик хизматга оид алоҳида илмий-амалий тавсиялар ишлаб чиқилди. XX асрнинг 80-йилларида Америка қўшма штатларида мактаб психологларининг Миллий Ассоциацияси ташкил этилди. Бу Ассоциация ўзининг алоҳида "Низоми"ни ишлаб чиқди.

Америкалик психологлар Бардон ва Беннет психологик хизматнинг қуйидаги функционал даражаларини белгилаб берадилар:

❖ Шахснинг турли хил гуруҳларга бўлиб, муайян мақсадга йўналтирилган тестлардан ўтказиш;

❖ Хулқ-атворидаги нуқсонларни коррекция қилиш;

❖ Психик ривожланишни тўлақонли назорат қилиш бўйича психологик ёрдам кўрсатиш.

Албатта, ушбу даражаларни белгилаш орқали Бардон ва Беннетлар психологнинг профессионал функцияларини асослаб беришга ҳаракат қиладилар. Америкадаги психологик

хизмат амалиётининг истиқболли йўналишлари К.Р.Рейнолдс ва Т.Б.Гуткинлар томонидан олиб борилган тадқиқотларда ҳам ўз ифодасини топган. Муаллифлар раҳбарлигида Америкада қуйидаги психологик хизмат йўналишлари амалга оширилади:

❖ Болалар ва ўсмирларнинг мактаб таълимига лаёқатини айнан психологик ва педагогик талаблар асосида аниқлаш;

❖ Болаларнинг когнитив, аффектив (эмоционал) ва социал ривожланишини таъминлашда психологнинг фаол аралашувини таъминлаш;

❖ Касбий ва шахсий психологик муаммоларни ечишда профессионал психологлар ролини ошириш.

❖ Мазкур йўналишлар Америка мактабларида бугунги кунда ҳам алоҳида аҳамият касб этиб тобора ривожланиб бормоқда.

Кўпчилик Шарқий Европа мамлакатларида психологик хизмат туман ёки вилоят психологик марказлари шаклида ташкил этилган. Масалан, 1980 йилда Чехословакияда тарбия масалалари бўйича алоҳида ҳужжатлар мактаб тўғрисидаги қонунга киритилди. Психологик хизматнинг асосий мазмуни – соғлом шахснинг ўсишини таъминлаш, шахс ривожланишидаги турли қийинчиликларни коррекция қилиш, касб танлаш муаммолари билан ҳамоҳанг тарзда амалга оширилади.

Чехославкиядаги психолог маслаҳатчининг асосий вазифаси шахснинг психодиагностик фаолиятни тўғри йўлга қўйиш билан белгиланади ва баҳоланади.

Кейинги йилларда Чехословакияда ҳам психологик хизматга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу давлатда айниқса психодиагностик ва психокоррекцион ишларга алоҳида эътибор қаратилади. Ҳозирги кунда мазкур давлатда 1000 дан ортиқ психологлар фаолият юритади.

Франция психологик хизмат тажрибаси ҳам ўзининг қатор илмий-амалий ҳамда экспериментал тажрибалари билан бутун дунёда алоҳида ўрин тутди. Жумладан, француз мактаб психологиясининг йирик намоёниси, Альфред Бине ҳисобланади. У бу соҳада 1894 йилдан иш бошлаган. 1905 йилда Франция таълим вазирлиги Бинегга умумий дастур бўйича ўқий олмайдиган болаларни текшириш муаммоси билан мурожаат қилади ва шу тариқа ақлий тараққиётдан орқада қолган болалар учун Бине-Симон тести яратилган эди.

1909 йилда биринчилардан бўлиб, Францияда малакали мактаб психологик хизмати тизими Анри Валлон раҳбарлигида ташкил этилади. 1947 йилда ташкил этилган Францияда психологик-педагогик ёрдам гуруҳлари психологик хизматнинг асосий қисмини ташкил этади. Бундай гуруҳлар таълим психологияси ва психомотор ривожланиш бўйича алоҳида мутахассисларни ўз ичига олади. 1985 йилда Франция давлат департаменти томонидан Таълим тизимида хизмат юритувчи психологларнинг алоҳида вазифалари аниқлаб берилди. Шунингдек, Францияда бир қанча психология мактаблари мавжуд бўлиб, бу мактаблар нафақат таълим тизимида, балки барча хизмат тармоқларида ҳам муваффақиятли фаолият олиб бораётганлигини алоҳида таъкидлаш жоиз.

Хитойда психологик хизмат амалиёти билан асосан йигирманчи асрнинг 80-йилларидан бошлаб ривожлана бошлади. Унда дастлаб, шахснинг психологик жиҳатдан соғломлигига асосий урғу берилди. Шунингдек, бугунги кунда Хитойда психологик хизмат, асосан, иккита концепция асосида амалга оширилмоқда. Биринчи концепция – шахсга психологик ёрдам бериш сифатида психотерапевтик имкониятлар кўлаmidан фойдаланиш (шифокорлар билан бирга) бўлса, иккинчи концепция, бу ахлоқий, эстетик, хулқий жиҳатдан муайян меъёрларга амал қилган ҳолда психологик ёрдам кўрсатишни ўз ичига олади. Демак, бугунги кунда Хитой психологик хизмат амалиёти кенг кўламда ҳаётга кириб келаётганлиги билан аҳамиятлидир. Хитойда психологик хизмат муаммоси бўйича докторлик диссертациясини 2002 йилда ёзган олим Люсаомин бўлиб, у ўзининг “Мактабда психологик хизмат ва ўқувчиларнинг психик соғломлиги” (Хитой халқ республикаси материаллари асосида), деб номланган тадқиқот ишида Хитойдаги психологик хизматнинг ташкил этилиш тарихи, бугунги ҳолати ва келажақдаги истиқболларини назарий-илмий ва амалий-тадқиқот жиҳатдан батафсил асослаб беради.

Венгриялик психологлар Балинт ва М.Мураининг тадқиқотларида психологик хизмат вазифасини аниқлашга қаратилган шахсларнинг ўз ишидан қониқишини таъминлаш ва ўз ишидан (яъни ўз фаолиятдан) қониқмаслик ҳолатини бартараф этиш йўллари кўрсатилади. Шунингдек, бу олимларнинг илмий талқинича, ҳар бир ишчи-ходимнинг ўз ишидан қониқиши

унинг кайфиятини, фаоллигини таъминласа, ишдан қоникмаслик эса корхонада юз берувчи айрим фавқуллода бахтсиз ҳодисаларнинг келиб чиқишига сабаб бўлади. Дарҳақиқат, бугунги кунда деярли барча корхоналарда бахтсиз ҳодисалар жуда кўп учрамоқда. Уни камайтириш ва олдини олиш эса, ҳамиша ҳам муваффақиятли ҳал қилинаётгани йўқ. Бунинг учун эса, муаммонинг ижтимоий психологик илдизлари ҳақида чуқурроқ ўйланса, юзлаб, балки минглаб одамлар ҳаёти, саломатлиги ва ижтимоий-руҳий мавқеи сақлаб қолиниши мумкин. Бу ўринда айтиш мумкинки, психологик хизматнинг ташкил этилиши энг биринчи навбатда корхоналарда юз берувчи бахтсиз ҳодисалардан сақланиш-ҳимояланиш воситаси сифатида ўта муҳим ижтимоий аҳамият касб этади. Афсуски, бундай хизматни ташкил этиш жуда кўпгина меҳнат муассасаларида ҳозиргача ижтимоий муаммо бўлиб келмоқда.

Психологик хизмат методологияси учун индивидуал психологик фарқланиш назариясининг яратилишини ва бу борада ўнлаб йирик тадқиқотларнинг мавжудлигини муҳим манбалардан бири сифатида, ҳеч муболағасиз, эътироф этиш мумкин. Дифференциал психологиянинг маҳсули бўлган бу йўналиш, даставвал, немис психологи В.Штерн номи билан бевосита боғлиқдир, у ўзининг 1901-йилда ёзган "Индивидуал фарқланиш психологияси ҳақида" номли асарида ҳар бир индивиднинг ўзига хос психологик олами мавжудлигини экспериментал тарзда тадқиқ қилади.

Ф. Гальтон, А. Бине, А.Ф. Лазурский, Д.Кэттелл каби олимлар бу соҳада янги бир йўналишни кашф қилдилар. Шундан сўнг, дифференциал психология ҳар бир индивид ёки гуруҳдаги қизиқишлар, установкалар, ҳиссий қўзғалишларни фарқлаш объекти сифатида майдонга чиқди ва унинг бугунги психологик хизмат методологияси учун аҳамиятли томони шундаки, ҳар бир индивид ёки шахснинг ўзигагина хос психологик имкониятларини аниқлаш ва тегишли илмий мулоҳаза юрита олишга хизмат қилувчи комплекс тестлар, усуллар ва методикалар мажмуаси яратилди. Бинобарин, чет эл илғор психологиясида психологик хизмат методологияси учун муҳим ўрин тутувчи йўналишларга асос солинди.

Б.М. Теплов, В.С. Мерлин, В.Д. Небылицын, Б.Р. Қодиров. ва уларнинг шоғирдлари томонидан олиб борилган эмпирик тадқиқотлар мазмуни ижтимоий психология ва ижтимоий психологик хизмат учун муҳим бўлган ҳар бир шахснинг (индивиднинг) табиий ва туғма сифатларини, олий асаб фаолиятининг ўзига хос қобилият элементларини ва унга таъсир этувчи таълим-тарбия, ташқи муҳит ва фаолиятнинг нечоғлик ташкил этилиш жараёнини мукамал ўрганиш ва уни ижтимоий мақсадлар асосида ривожлантириш йўллари билан белгилаш учун катта имконият яратди. Мазкур имкониятлар инсондаги у ёки бу фаолиятни бажаришга бўлган иқтидор куртакларини ўрганишни ва шу асосда шахс фаоллигини камол топтириш учун асос сифатида хизмат қилиши мумкин. Шунга мувофиқ махсус тадқиқотлар шуни тасдиқлаётгани, фаолиятнинг муваффақиятли ташкил этилиши, аввало, индивидуал хусусиятлар, айниқса, ҳар бир шахс темпераменти ва индивидуал услубига ҳам боғлиқ. Айни пайтда, меҳнат ва ўқув фаолияти жараёнида ушбу ҳолатни кузатиш, таҳлил қилиш ва ривожлантириш билан боғлиқ усуллар мажмуасининг ишлаб чиқиши психологик хизматнинг муҳим вазифаси эканлигидан далолатдир.

Шахс фаолиятига индивидуал ёндашув йўналиши билан боғлиқ психологик хизматнинг методологик тамойилларини илмий-тадқиқий жиҳатдан асослаб берувчи олим Н.С.Лейтес маълумотларига қараганда, асаб тизими нисбатан кучсиз бўлган кишиларда, кўпинча, бир хилдаги ишнинг бажарилишида афзалликлар борлиги аниқланган бўлиб, уларнинг юқори сезгирлиги таъсирчанлик муваффақиятини таъминлайди, лекин у ёки бу фаолият жараёнидаги фавқуллода ва кучли қўзғалувчилар асосида намоён бўлувчи вазиятларда кучсиз типдаги кишилар айнан ўзларининг физиологик хусусиятларига кўра ишни уддалай олмай қолишлари мумкин.

Чунончи, асаб тизими типи анча кучли бўлган кишилар бир хил, анча суст типдаги кишилар эса бошқа хил вазифаларни бир мунча осон ҳал қиладилар. Асаб тизимининг кучи бўйича фарқланадиган кишилар бир хилдаги вазифани ҳал этишга, кўпинча ҳар хил йўллار билан боришлари кераклигини Н.С. Лейтес ўз асарларида ҳар томонлама асослаб бердики, бу психологик хизматда ҳисобга олиниши мумкин бўлган муҳим жараёндир. Зеро, фаолият унумдорлиги инсоннинг ўз психологик салоҳияти имкониятлари кўламадан оқилона фойдаланишнинг маҳсулидир. Г.Н. Айзенк, Е.А. Климов, В.С Мерлин, В.М. Русалов, Б.М. Теплов тадқиқотларида ҳам шахс темпераменти асосида унинг машғул бўлган у ёки бу

фаолиятни муваффақиятли бажаришдаги индивидуал услубнинг белгиланиши зарурлигини илмий жиҳатдан асослаб берувчи маълумотлар бор. Жумладан, Климовнинг эмпирик маълумотлари бир неча станокда ишлашда асаб тизимидаги "ҳаракатчан тип" даги ҳам, "ҳаракатсиз тип" даги ходимлар ҳам бирдек юқори даражадаги ишлаб чиқариш муваффақиятларига эришиши мумкинлигини тасдиқлайди. Бунинг асосий сабаби эса, бир хил меҳнат вазиятида турлича ҳаракат йўналишини танлай билиш ва амалга оширишдир.

Айни пайтда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 июнда эълон қилган № ПФ-3808-сонли "Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Фармонининг "Оилаларда ота-она ва фарзандлар, эр ва хотин, қайнона ва келин ўртасидаги муносабатларни яхшилаш, ҳамда улар орасида низоли, оғир турмуш шароитини амалий ҳал қилиш механизмларини жорий этиш" бўйича 23-банди ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот марказида Республикаимизнинг етакчи психолог олимларидан иборат вақтинчалик илмий-амалий тадқиқот жамоаси (ВИАТЖ) тузилган бўлиб, унда Республикаимиз маҳаллаларида истиқомат қиладиган оилаларда, оила аъзолари: ота-она ва фарзандлар, эр ва хотин, қайнона ва келин ўртасидаги муносабатларни яхшилаш, болалар ва оилаларнинг тўлақонли ҳаёт кечиришлари учун шароит яратишда уларга ижтимоий-психологик ёрдам кўрсатиш ва уларни қўллаб-қувватлаш тизими механизмларини такомиллаштириш ва мустаҳкамлашга қаратилган қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, Ўзбекистон Республикаси Президенти Қарорлари, Фармонлари, Давлат дастурлари қабул қилинган¹.

Мазкур Дастур талабларига мувофиқ барча маҳаллаларда қуйидаги вазифаларни амалга ошириш масаласи қўйилган:

1. Ҳозирги замон оиласининг ривожланиш масалаларини (- ички оилавий ва шахслараро муносабатлар; - оилавий муносабатларни мустаҳкамлашга хизмат қиладиган қадриятлар, миллий анъаналар; - авлодлар ўртасидаги ўзаро муносабатлар хусусиятларини) ўрганиш.
2. Оилавий низоларнинг худудий (вилоят, туман, шаҳар) хусусиятларини аниқлаш.
3. Оилавий низолар сабаб ва омилларини аниқлаш.
4. Оилавий низоларнинг этнопсихологик хусусиятларини аниқлаш.
5. Ота-она ва фарзандлар низоларининг ижтимоий-психологик хусусиятларини аниқлаш.
6. Эр-хотин низоларининг ижтимоий психологик хусусиятларини аниқлаш.
7. Қайнона-келин низоларининг ижтимоий-психологик хусусиятларини аниқлаш.
8. Ота-оналар, педагог ходимлар, маҳалла фаоллари, оила билан ишловчи мутасадди ходимлар, "Оила" ИАТМ ходимлари учун оилавий низоларни баргараф этиш, оила мустаҳкамлигини таъминлаш, уларнинг психологик саводхонлигини ошириш бўйича психологик тавсиялар ишлаб чиқиш.

Демак, юқоридагилардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, психологик хизмат муаммоси дунёнинг қайси давлатида бўлмасин у ёки бу шаклда муайян илмий-назарий тамойилларга амал қилган ҳолда ҳал қилинар экан. Зеро, инсонга ёхуд унинг рухий ва индивидуал оламига жиддий эътибор берилмас экан бирор бир давлат ҳам ривожланмаслиги тайин. Шу нуқтаи назардан Ўзбекистонда ҳам айнан маҳалла тизими орқали аҳолининг турли гуруҳларига психологик хизматнинг ташкил этилиши ва бу жараёни Давлат даражасида қўллаб

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги "Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" ПФ-5325-сонли Фармони; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 26 мартдаги "Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида" 229-сон қарори; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 26 мартдаги "Оила институтини мустаҳкамлаш соҳасида кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш бўйича махсус ўқув курслари ташкил этиш тўғрисида" 230-сон қарори; Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 июндаги "Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПК-3808-сон қарори; Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 июлдаги "Оилавий-маиший зўравонликни профилактика қилиш чора-тадбирларини такомиллаштириш тўғрисида"ги Қарори; Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 13 февралдаги "2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг рухий саломатлигини муҳофаза қилиш хизматини ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПК-4190-сон қарори ва ш.к.

кувватланиши¹, жумладан, жамият ва оилада соғлом ва барқарор ижтимоий-психологик муҳит ҳамда тинчлик, тотувлик ва осойишталикни таъминлашнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини тубдан ислоҳ қилиш орқали маҳалла институтининг ички ишлар органлари, бошқа давлат идоралари ва жамоат ташкилотлари билан узлуксиз, тизимли ҳамкорлигини йўлга қўйиши билан боғлиқ бир қатор ишларнинг бажарилиши маҳаллада психологик хизмат тизимининг ўзига хос методологик асосларини яратишда муҳим ўрин тутди. Бу ўринда Ўзбекистонлик олимлар (Шоумаров Ғ.Б., В.М. Каримова, Э.Ғ. Ғозиев, З.Т. Нишонова, Б.М. Умаров, Н.С. Сафоев, Б.Р. Қодиров, П.С.Эргашев, Н.А. Соғинов, Р.А. Абдурасулов, У.Д. Қодиров, Д.Г. Мухаммедова) раҳбарлигида олиб борилаётган илмий тадқиқот натижаларининг алоҳида ўрни ва аҳамияти бор. Ушбу илмий натижаларга асосланиб Ўзбекистонда маҳаллага психологик хизмат кўрсатишнинг ўзига хос методологик асослари ва илмий-амалий йўналишлари яратилмоқдаки, бу йўналишлар Ўзбекистонда аҳолининг турли гуруҳларига хизмат қилувчи психологик хизмат моделини яратишда ва бу моделни айнан маҳалла институтлари орқали амалиётдаги ўрнини белгилаб беришда муҳим дастурил-амал бўлиб хизмат қилади.

Шундай қилиб, психологик хизматнинг методологик асослари сифатида талқин қилинган юқоридаги фикр-мулоҳазалар ижтимоий психология фанининг қуйидаги амалий-тадқиқот йўналишларига бугунги куннинг энг долзарб муаммолари сифатида қарашни тақозо этади:

1. Психологик хизмат методологияси ҳар бир шахснинг у ёки бу фаолиятдан ижтимоий ва ҳиссий қониқиш жараёнини таъминлашга қаратилган омилларни назарий ва эмпирик жиҳатдан асослаб беришга қаратилиши лозим.

2. Психологик хизмат шахснинг фаолият жараёнидаги ўз-ўзига, ўзгаларга ва фаолиятга бўлган муносабатларидаги иерархик тизим динамикасини тадқиқ қилиши ва шу тизим асосида ижтимоий психологик муҳитнинг яратилишига замин ҳозирлай олиши билан боғлиқ изланишлар кўламини ўз ичига олиши билан аҳамиятлидир.

3. Психологик хизмат жараёни билан боғлиқ ижтимоий муҳим кўрсаткичларнинг таҳлили ҳар бир шахс фаолияти учун характерли бўлган индивидуал фарқланиш, индивидуал услуб ва ижтимоий установканинг қарор топтирилишини ўрганиш асосида амалга оширилиши мумкин.

4. Психологик хизматнинг ташкил этилиши шу маҳаллада истикомат қилувчи аҳолининг турли гуруҳларидаги психологик муаммоларни бартараф этиш тизимини ишлаб чиқиш ва уни амалиётда қўллаш билан баҳоланади.

5. Муаммонинг илмий адабиётларда ёритилиши ва методологик асослари билан боғлиқ юқоридаги таҳлилларнинг баён этилиши психологик хизматнинг илмий-амалий жиҳатдан асосланган вазифаларини ҳамда ўзига хос ижтимоий-психологик истиқболларини белгилашда муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар:

1. Дубровина И.В. и др. Рабочая книга школьного психолога. – М.: Просвещение, 1991. – 303 с.
2. Баротов Ш.Р. Социально-психологические и научно-практические основы создания психологической службы в Узбекистане. Автореф. Докт.дисс. – Тошкент: 1998. – 28 с.
3. Баротов Ш.Р. Социальный Интеллект: Структура и Функции. // "Психология XXI столетия" том 2 г. Ярославль 2012. С.– 153-158
4. Баротов Ш.Р. A role of social intellect and social competence in professional development of a teacher in the intense training system// European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Volume 3 Number 4, 2015 ISSN 2056-5852. P.- 43 – 48
5. Психологик хизмат: Магистрлар учун дарслик. – Т.: "Наврўз" нашриёти, 2018. – 344 б.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 18-февралдаги "Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини яна-да қўллаб-қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5938-сон Фармони

3	Баратов Шариф Рамазонович Психологик хизмат ижтимоий – психологик муаммо сифатида
9	Хусейнова Абира Амановна Ўзбекистонда оилаларнинг мустаҳкамлигига қаратилган ижтимоий-демографик тадқиқотлар ва оиланинг ижтимоий функциялари
15	Усманова Манзура Наимовна Эмпирическое исследование темперамента личности в профессиональной деятельности педагога
22	Собирова Дилафруз Абдурузиқовна Тиббиёт ходимларида ижтимоий компетенция омилларини шаклланишнинг ижтимоий-психологик асослари
28	Назаров Акмал Мардонович, Нусратова Мехринисо Бахшиллоевна Спортчи талабаларда психологик ҳимоя механизмларини ривожлантириш ва такомиллаштиришнинг ўзига хос усуллари
32	Олимов Лазиз Ярашович, Махмудова Зулфия Меҳмоноевна Стрессли вазиятларда психологик ҳимоя механизмлари ва копинг хулқ-атвор намоён бўлишининг ижтимоий психологик хусусиятлари
40	Жумаев Улугбек Сатторович Параметры межкультурных различий: теории Г.Хофстеде
45	Останов Шухрат Шарифович Талабаларда креативлик хусусиятларини намоён бўлишининг ўзига хос психологик жиҳатлари
49	Рустамов Шавкат Шухратович Амалиётчи психологларнинг математик касбий компетентлигини касбий фаолият доирасида тадқиқ этилиши
53	Nazarova Manzura Mustafo qizi Globalashuv jarayonida milliy til omili
58	Ахмедова Заррина Джамиловна Ўсмирларда жиноят мотивлари шаклланишини ўрганиш психологик тадқиқот муаммоси сифатида
62	Аъзамова Махлиё Абдурахимовна Махаллада психологик хизмат кўрсатишнинг эмпирик асослари
67	Остонов Жасур Шопиржонович Ўсмирларда психологик ҳимоя ва копинг хулқ-атвор омиллари намоён бўлишининг ўзига хос хусусиятлари
76	Собиров Абдулазиз Абдурузиқович Психологические защитные факторы проявляющийся у спортсменов
80	Тилавов Мухтор Хасан ўгли, Болтаев Суннат Бахтиёр ўгли Тадбиркорлик фаолияти мотивациясининг этнопсихологик хусусиятларини ўрганиш дастури ва тадқиқот натижалари
85	Рўзиев Умар Музаффарович

	Ўспиринларда ижтимоий фобия намоён этилишининг психологик белгилари
89	Ҳакимова Фазолат Хошимовна Мослаша олмаслик хусусиятларининг мактабгача ва кичик мактаб ёшидаги болаларда турли психологик кўринишлари
92	Ғайбуллаев Алишер Асадович Спортчиларда хиссий-иродавий сифатлар шаклланишининг психологик механизмлари
96	Турахонов Абдукарим Эшқузиёвич Касбий масъулият ва шахслилик хусусиятлари ўртасидаги ўзаро алоқадорлик жиҳатлари
104	Кулиев Ёркин Каримович Психологические особенности саморазвития преподавателей учебных заведений
108	Ermatova Gulnoz Pirimovna Mutafakkirlarimiz asarlarida xalq og`zaki ijodiyoti asosida bola sotsial intellektini shakllantirish masalalarining yoritilishi
114	Қабуллов Қосимбой Пиржонович, Касб танлаш мотивациясининг ижтимоий-психологик хусусиятлари
118	Ахмедова Максуда Лочиновна Ўқувчиларда ўзбек мусиқа фольклор ҳақидаги тасавурларни шакллантиришнинг психологик имкониятлари
	ҚУТЛОВ
121	Баротова Дилафруз Шарифовна